

Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління

Асоціація науковців України

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

Наукові перспективи

*(Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Медицина», Серія «Педагогіка», Серія «Психологія»)*

Випуск № 11(53) 2024

Київ – 2024

Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration

Association of Scientists of Ukraine

within the work of the Publishing Group "Scientific Perspectives"

Scientific Perspectives

*(Series "Public Administration", Series "Law", Series "Economics", Series
"Medicine", Series "Pedagogy", Series "Psychology")*

Issue № 11(53) 2024

Kiev – 2024

ISSN (print) 2708-7530

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11\(53\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11(53))

Наукові перспективи: журнал. 2024. № 11(53) 2024. С.1635

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 24.09.2020 р. № 1188 журналу присвоєно категорію "Б" із галузей науки: державне управління, право та економіка

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021 № 1017 журналу присвоєно категорію "Б" із психології

Рекомендовано до друку Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління (Рішення від 26.11.2024, № 19/11-24)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 24436-14376Р від 09.06.2020 р.

Журнал видається за підтримки Міжнародного економічного інституту (Есеніце, Чехія) та КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва"

Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу та реалізації кращих традицій науки в Україні та за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію, механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку державного управління, права, економіки, психології, педагогіки та медицини. Видання розраховано на дослідників, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків.

Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Головний редактор:

Жукова Ірина Віталіївна — кандидат наук з державного управління, доцент, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», директор Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління, Лауреат премії Президента України для молодих вчених, Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим, Лауреат премії імені Івана Франка у галузі інформаційної діяльності, Лауреат Всеукраїнської премії «Інновація в освіті — 2018», м. Київ, Україна

Заступники Головного редактора:

Янчук Артем Олександрович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, Заступник керівника Апарата Верховної Ради України (Київ, Україна);

Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, кандидат економічних наук, професор, Дійсний член Академії будівництва України, професор кафедри архітектури і просторового планування Національного авіаційного університету (Київ, Україна). Заслужений будівельник України, Почесний працівник будівництва та архітектури, державний службовець 3 рангу (Київ, Україна);

Дацій Олександр Іванович — доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна);

Помиткіна Любов Віталіївна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна);

- Коляда Н.В., Гутник Р.О.** 1378
ПСИХОКОРЕКЦІЯ РЕЗИЛЬСНТНОСТІ МЕТОДАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ: АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ, ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДУ
- Котляр Л.І., Кернас А.В.** 1391
ЗНАЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА-ПСИХОЛОГА
- Кузікова С.Б.** 1403
САМООРГАНІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ
- Лейбович С.В.** 1414
ЕВОЛЮЦІЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ
- Лич О.М., Холіна О.С.** 1424
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ БОЙОВОГО СТРЕСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ЗМІСТ ТА СУТНІСТЬ
- Манчук В.І.** 1436
ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З РАС
- Масловська Л.А., Коломієць Т.В.** 1451
ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ
- Матвієнко Л.І.** 1459
ОСОБЛИВОСТІ АНТИЦИПАЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
- П'янківська Л.В., Савченко О.В.** 1470
КОРОТКИЙ ОПИТУВАЛЬНИК ЗАГАЛЬНОГО СТАНУ ЗДОРОВ'Я (GHQ-16): УКРАЇНСЬКОМОВНА АДАПТАЦІЯ ОПИТУВАЛЬНИКА ЗАГАЛЬНОГО СТАНУ ЗДОРОВ'Я (GHQ-28) СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ
- Палагнюк О.В.** 1493
ТЕОРЕТИЧНЕ КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СОЛІДАРНОСТІ
- Перелигіна Л.А., Балабанова Л.М., Сербіненко О.Л.** 1520
ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД (ПТСР) У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ
- Потапчук Є.М., Вовк А.І.** 1530
МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТРЕНІНГОВО-РОЗВИВАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З ПІДГОТОВКИ ДО ШЛЮБУ: СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ

УДК 159.9

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11\(53\)-1459-1469](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11(53)-1459-1469)

Матвієнко Лариса Іванівна кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології, Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський столичний Університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, тел.: (050) 086-05-86, <https://orcid.org/0000-0002-3392-028X>

ОСОБЛИВОСТІ АНТИЦИПАЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. В статті висвітлено роль та особливості формування антиципаційної спроможності підлітків, що є особливо значущим сьогодні, в умовах воєнного стану і суспільних трансформацій. Формування антиципації починається в підлітковому віці і в подальшому впливає на становлення особистості, на її бачення свого життєвого сценарію, адаптивність та життєві досягнення. У сучасній психології під антиципацією розуміється здатність людини передбачати перебіг подій, своїх дій і вчинків оточуючих, можливість будувати діяльність виходячи з адекватного ймовірного прогнозу. Проблема антиципації в психології досі є маловивченою. В роботах дослідників зазначено, що недостатньо сформовану здатність особистості передбачати хід подій і власну поведінку в різних життєвих ситуаціях вважають антиципаційною неспроможністю. З можливістю ймовірного прогнозування пов'язують процес успішної соціальної адаптації. З метою теоретично та емпірично дослідити особливості антиципаційної спроможності підлітків в умовах воєнного стану під нашим керівництвом було проведено пілотне дослідження. Вибірка включала 12 українських та 12 ізраїльських підлітків, які були народжені в Ізраїлі та є другим поколінням мігрантів з пострадянського простору. В якості методичного інструментарію, з врахуванням особливостей вибірки, було обрано тест антиципаційної спроможності (прогностичної компетентності) В.Д. Менделевича, що дозволяє дослідити чотири види антиципаційної спроможності – загальну, часову, просторову та особистісно-ситуативну. Загалом як респонденти групи 1, так і респонденти групи 2 продемонстрували невисокий рівень антиципаційної спроможності усіх видів. Серед чотирьох видів антиципації – загальної, часової, просторової та особистісно-ситуативної найбільш нерозвинутою в респондентів обох груп виявилася просторова антиципаційна спроможність. Статистично значущі відмінності було виявлено для особистісно-ситуативної антиципаційної спроможності. Порівняльний аналіз

розвитку видів антиципаційної спроможності підлітків, яких готували до можливості військових дій в країні, та не готували до них, дозволяє припустити, що антиципаційну спроможність можна віднести до властивостей особистості, що змінюються, та які при цілеспрямованому впливі можна розвинути.

Ключові слова: підлітки, антиципаційна спроможність, види антиципації, антиципаційна неспроможність.

Matviienko Larysa Ivanivna PhD in Psychology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Practical Psychology, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, tel: (050) 086-05-86, <https://orcid.org/0000-0002-3392-028X>

FEATURES OF ADOLESCENTS' ANTICIPATION CAPACITY IN MARTIAL STATE CONDITIONS

Abstract. The article highlights the role and features of the formation of the anticipatory capacity of adolescents, which is especially significant today, in the conditions of martial law and social transformations. The formation of anticipation begins in adolescence and subsequently affects the formation of the personality, its vision of its life scenario, adaptability and life achievements. In modern psychology, anticipation is understood as a person's ability to predict the course of events, their actions and the actions of others, the ability to build activities based on an adequate probabilistic forecast. The problem of anticipation in psychology is still poorly studied. The works of researchers indicate that the insufficiently formed ability of a person to predict the course of events and his own behavior in various life situations is considered anticipatory failure. The process of successful social adaptation is associated with the possibility of probabilistic forecasting. In order to theoretically and empirically investigate the features of the anticipatory ability of adolescents in conditions of martial law, a pilot study was conducted under our leadership. The sample included 12 Ukrainian and 12 Israeli adolescents who were born in Israel and are the second generation of migrants from the post-Soviet space. As a methodological tool, taking into account the characteristics of the sample, the test of anticipatory ability (prognostic competence) by V.D. Mendelevich was chosen, which allows examining four types of anticipatory ability - general, temporal, spatial and personal-situational. In general, both respondents in group 1 and respondents in group 2 demonstrated a low level of anticipatory ability of all types. Among the four types of anticipation – general, temporal, spatial and personal-situational, the most underdeveloped among respondents in both groups was spatial anticipatory ability. Statistically significant differences were found for personal-situational anticipatory

ability. A comparative analysis of the development of the types of anticipatory ability of adolescents who were prepared for the possibility of military actions in the country and those who were not prepared for them suggests that anticipatory ability can be attributed to the properties of the personality that change and which, with targeted influence, can be developed.

Keywords: teenagers, anticipatory ability, types of anticipation, anticipatory inability.

Постановка проблеми. Формування здібностей до прогнозування особистого майбутнього є особливо значущим сьогодні, в умовах воєнного стану і суспільних трансформацій. В українській системі загальної освіти потрібні творчі учні, які вміють швидко прилаштовуватися до змін життєдіяльності, здатні шукати шляхи нестандартного вирішення ситуацій і проблем і, що дуже важливо, мають стабільно позитивний психічний стан. Розуміння формування антиципації молодих людей допомагає цілеспрямовано працювати над втіленням у життя однієї з бажаних альтернатив майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування антиципації починається в підлітковому віці і в подальшому впливає на становлення особистості, на її бачення свого життєвого сценарію, адаптивність та життєві досягнення. Розвиток психічних процесів, а саме творчого мислення, збільшення гнучкості когнітивних реакцій напряду пов'язані з формуванням антиципації. Кожен підліток по-різному ставиться до життєвих проблем, формуючи власні очікування щодо можливості подолання життєвих ускладнень. Здатність до антиципації проявляється у мовленнєвій, навчальній, професійній, комунікативній та інших видах діяльності. Особливості формування антиципації безпосередньо впливають на психологічне благополуччя особистості. Отже, антиципація як психологічний феномен має досить універсальне значення для становлення та життєдіяльності особистості.

Окремі припущення щодо феномену антиципації з'являються у висловлюваннях філософів минулого ще за часів доекспериментального становлення психології як науки. В роботах І. Канта вперше спостерігаються деякі гносеологічні характеристики явищ антиципації. В. Вундт описав феномен антиципації, спираючись на дослідження найпростіших елементів психіки людини. Також проблема прогнозування майбутнього представлена в роботах видатного німецького філософа К. Бюлера. Розвиток ідей щодо феномену антиципації набули в працях О. Зельца, що також був прихильником вюрцбурзької школи. В другому десятилітті ХХ сторіччя він ретельно вивчав динаміку мислення. Феномен антиципації розглядав

представник гештальтпсихології К. Дункер. Варто відмітити різницю дослідницьких завдань цих двох напрямків. Вюрцбурзька школа виходила з необхідності пошуку додаткових умов репродуктивного процесу мислення, що уможливлювали продуктивний акт винаходу нового рішення. Представники гештальтпсихології просували винахід нових рішень через пошук нової оригінальної психологічної структури. Пізніше ідеї попередників творчо розвивав видатний швейцарський психолог Ж. П'яже.

Виходячи з історичного огляду розуміння процесів мислення та прийняття рішень у розрізі бачення феномену антиципації можна зазначити, що психологія антиципації відокремилась в самостійний напрям досліджень десь на початку 80-х років минулого століття. Значні праці в цьому напрямку серед психологів пострадянської школи належать Б.Ф. Ломову, Є.М. Суркову та В.Д. Менделевичу. Західні науковці явище антиципації вивчають найчастіше в рамках когнітивної психології. Цей підхід представлений працями Д. Гібсона, У. Найссера, Ж. П'яже, К. Прибрама, де антиципація сприймається як здатність планування, передналаштування перцептивної діяльності. Також антиципація пов'язана безпосередньо з особистісними властивостями. Прямим взаємозв'язком буде зв'язок прогностичної компетентності з особистісними властивостями, які забезпечують успішність адаптаційних процесів таких, як товариськість, врівноваженість. А зв'язок із особистісними властивостями, які відповідають за нестабільність сфери психіки, такими як депресивність, невротичність, агресивність, лабільність, буде зворотнім.

В сучасному тлумачному психологічному словнику дається таке визначення: «Антиципація (від лат. *anticipatio* — передбачення) — здатність системи в тій чи іншій формі передбачати розвиток подій, явищ, результатів дій. Має особливе значення в творчій, науково-дослідній діяльності. У психології розрізняють два смислових аспекти цього поняття: 1) здатність уявити собі можливий результат дії до її виконання, а також можливість уявити спосіб вирішення проблеми, перш ніж вона реально буде вирішена (див. також Інтуїція); 2) здатність організму підготуватися до реакції на будь-яку подію до її настання; це очікування (або випереджальне відбиття) звичайно проявляється у певній позі або русі та забезпечується механізмом акцептора результатів дії» [4,с.24]. Тобто, у сучасній психології під антиципацією розуміється здатність людини передбачати перебіг подій, своїх дій і вчинків оточуючих, можливість будувати діяльність виходячи з адекватного ймовірного прогнозу.

Проблема антиципації в психології досі є маловивченою. Теоретико-методологічною базою вивчення цього феномену в Україні є концепція

життєвого вибору та життєтворчої активності особистості (Титаренко, 2004), адаптивності (Завацька, Тоба, Жигаренко, Сербін, 2015), концепція самосвідомості як чинника розвитку особистості (Кононенко, 2018). Визначення загально-психологічних закономірностей розвитку антиципації людини і класифікація процесів антиципації і прогнозування (Батраченко, Рихальська, 2009), дослідження соціально-психологічної специфіки антиципації особистості в умовах життєвих змін в онто- та соціогенезі (Завацький, 2021) внесло суттєвий вклад в розуміння цього феномену. В роботах дослідників зазначено, що недостатньо сформовану здатність особистості передбачати хід подій і власну поведінку в різних життєвих ситуаціях вважають антиципаційною неспроможністю. З можливістю ймовірнісного прогнозування пов'язують процес успішної соціальної адаптації. Відомою є класифікація видів антиципації, запропонована в 2004 році Террі Макморісом. Він виділив три види антиципації: просторова, темпоральна та ситуаційна. За цією класифікацією просторова антиципація вказує, що підліток передбачає, де станеться подія. Темпоральна антиципація вказує на вибір часу чи періоду події, що має статися. Ситуаційна має планувати, що саме станеться. Антиципація може включати один чи усі ці фактори в залежності від конкретної ситуації.

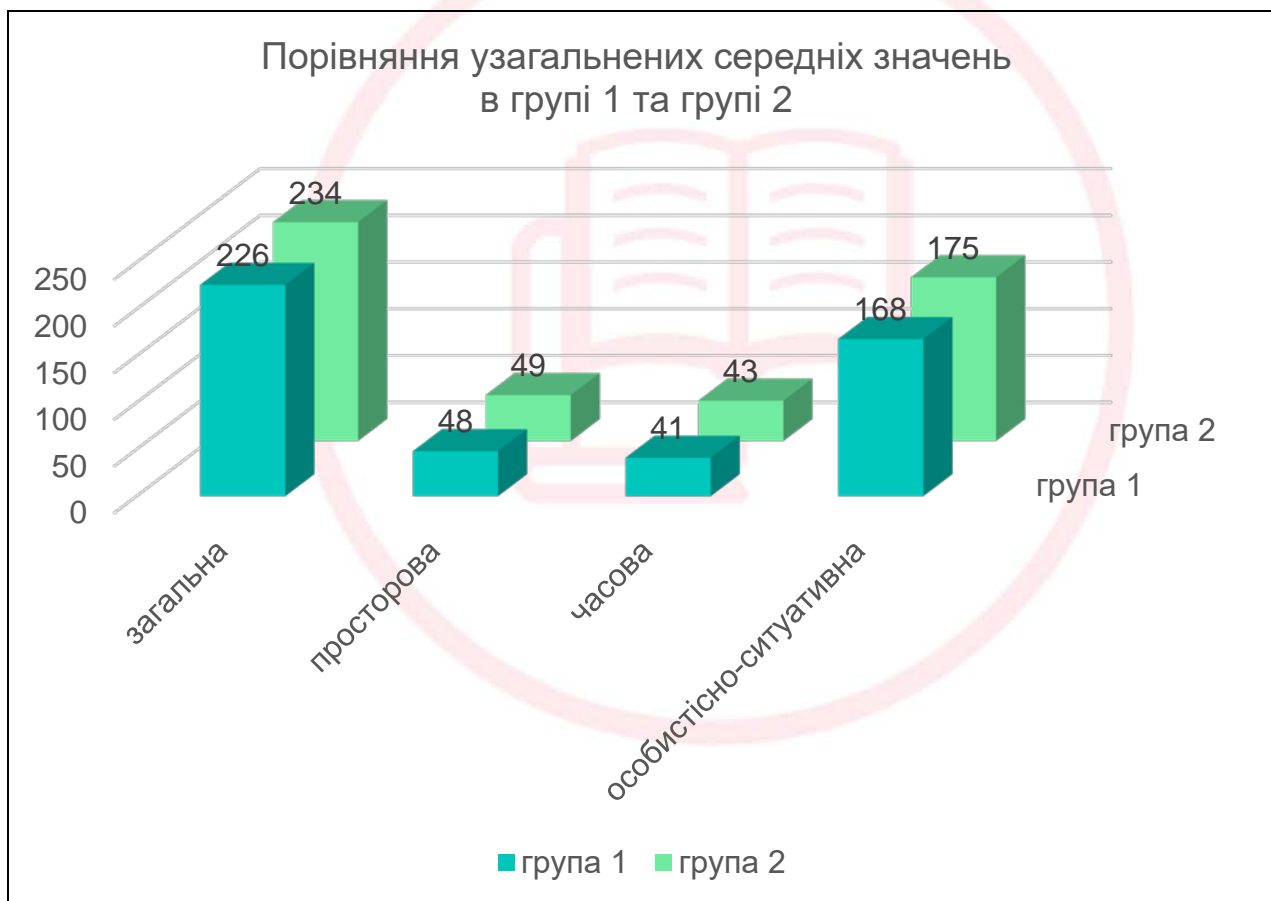
Грунтовна розробка проблеми з визначенням вікових особливостей розвитку антиципації наразі ще не здійснена, до теперішнього часу в цій області є лише окремі дослідження. Так, В. Завацький у своїй роботі зазначає: «Наголошується, що рівень розвитку здатності до антиципування відображає загальний рівень інтелектуального розвитку, а в ході психічного розвитку відбувається ускладнення, виникнення нових форм антиципаційних здібностей....Наголошується, що у підлітковому віці відбувається розвиток антиципації, як свідомого прогнозування структури майбутнього, а підлітки здатні розуміти імовірнісний характер своїх прогнозів...З'ясовано, що взаємозв'язок антиципування і соціально-психологічних особливостей особистості підкорюється закономірностям, які залежать від віку, статі, рівня розвитку загальної антиципаційної спроможності й окремих її видів (просторової, часової, особистісно-ситуативної, загальної). При цьому, активний розвиток антиципації відбувається поетапно. Зокрема, у юнацькому віці здатність до антиципації вирізняється якісним вдосконаленням мислення...» [2, с 41].

Мета статті – теоретично та емпірично дослідити особливості антиципаційної спроможності підлітків в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Пілотне емпіричне дослідження психологічних особливостей антиципації в українських та ізраїльських підлітків

проводилося під нашим керівництвом магістром психології Варшавською М.Б. в 2022 році. Мета дослідження: виявити відмінності в розвитку антиципаційної спроможності підлітків України та Ізраїлю. Вибірка включала 12 українських (група 1) та 12 ізраїльських (група 2) підлітків, які були народжені в Ізраїлі та є другим поколінням мігрантів з пострадянського простору. В якості методичного інструментарію, з врахуванням особливостей вибірки, було обрано тест антиципаційної спроможності (прогностичної компетентності) В.Д. Менделевича, що дозволяє дослідити чотири види антиципаційної спроможності – загальну, часову, просторову та особистісно-ситуативну, тобто дає достатньо повну картину явища, яке потрібно вивчити та проаналізувати.

Примітка: група 1- українські підлітки, група 2- ізраїльські підлітки

Рис.1. Показники узагальнених середніх значень видів антиципаційної спроможності українських та ізраїльських підлітків

Межа сформованості загальної антиципаційної спроможності складає 241 бал, для особистісно-ситуативної антиципаційної спроможності межею визнають 166 балів, для просторової та часової антиципаційних спроможностей визнанням межі є 52 та 42 бали відповідно.

Середньоарифметичні значення видів загальної та просторової антиципаційної спроможності в обох групах нижче тестових кордонів антиципаційної спроможності.

Примітка: група 1- українські підлітки, група 2- ізраїльські підлітки

Рис.2. Порівняння екстремумів значення чотирьох видів антиципаційної спроможності українських та ізраїльських підлітків

Спираючись на результати порівняння, ми виявили значну частину підлітків з загальною антиципаційною спроможністю. Серед українських підлітків 42% є антиципаційно спроможними, серед ізраїльських половина групи має загальну антиципаційну спроможність, тобто з великою вірогідністю може передбачувати хід подій, прогнозувати розвиток ситуацій та власні реакції на них, планувати особисту поведінку в різних соціальних взаємодіях.

Як і в підлітків групи 1, так і в підлітків групи 2 тест Менделевича виявив значний відсоток підлітків з просторовою антиципаційною неспроможністю, 75% та 83% відповідно. Це означає, що в обох групах значна частина підлітків недостатньо та ускладнено прогнозує просторові характеристики середовища та власну рухову активність.

Низький рівень просторової антиципаційної спроможності може бути зумовлений віковими особливостями підлітків, а саме, підлітковою віковою кризою.

Середній показник часової антиципації українських підлітків трохи менше, а ізраїльських - трохи більше кордонного значення, при тому, що розбіжність найменших та найбільших показників серед підлітків групи 2 більша, ніж в підлітків групи 1.

Найменші розбіжності обох груп показали середньоарифметичні показники часової та просторової антиципаційної спроможності. Різниця цих показників склала усього 1 та 2 бали відповідно. При цьому українці показали часову неспроможність, а ізраїльська група - часову спроможність. Часова антиципаційна спроможність підлітків пов'язана з емоційною стабільністю особистості, її цікавістю до особистих думок та почуттів та відношенням до неї значущих оточуючих, впевненістю у своєму значенні для інших, в першу чергу однолітків та друзів, послідовністю та керівництвом своїх дій, здатністю встановлювати та підтримувати відносини при виникненні проблем, з можливим ігноруванням загальноприйнятих норм та концепцій.

Порівняння відсоткових співвідношень часової антиципаційної спроможності виявляє відмінності, але середні показники респондентів обох груп майже не відрізняються. Можемо припустити, що успішне прогнозування часу підлітком має менший зв'язок із обставинами, в яких знаходиться підліток, та більшою частиною спричинено віковим та інтелектуальним розвитком особистості.

В порівнянні відсоткових співвідношень найбільша різниця виявлена в особистісно-ситуативній антиципаційній спроможності. Розбіжність складає 33%. Це свідчить, що зараз українські підлітки на відміну від ізраїльських гірше справляються з аналізом можливих наслідків власних дій, подальших реакцій на них сторонніх осіб та майбутніх ускладнень, до яких може призвести розвиток подій. Також підліткам групи 1 складніше прогнозувати власні реакції на майбутні проблеми та складати плани з їх можливого подолання, ніж респондентам групи 2.

Середньоарифметичний показник особистісно-ситуативної антиципаційної спроможності більше кордонного значення як в української, так і в ізраїльської групи, за цим показником група 1 незначно поступається групі 2. В той же час найнижчий показник особистісно-ситуативної антиципаційної спроможності, мінімальне значення серед респондентів групи 1 вище, ніж мінімальне значення в респондентів групи 2. А максимальний показник антиципаційної спроможності – кращий результат серед респондентів обох груп, не має значної розбіжності.

Загалом за результатами дослідження можна відзначити, що в середньому українські підлітки виявили нижчий рівень антиципаційної спроможності, ніж ізраїльські однолітки. Але розбіжність показників більше серед ізраїльських підлітків, ніж серед дітей з України.

Залежності особистісно-ситуативної антиципаційної спроможності, за свідченням інших дослідників антиципації [1] вказують на те, що дефіцит позитивного відношення до себе створює внутрішню невпевненість та дискомфорт, залежність від відношення інших, підвищує «соціальну» тривогу та спонукає особистість прикладати значні зусилля до передбачення поведінки інших людей.

Значний відсоток підлітків, в яких присутні різні види антиципаційної неспроможності, може бути пов'язаний з особливостями протікання кризи підліткового віку.

Дослідження підтвердило гіпотезу щодо відмінностей в показниках антиципаційної спроможності підлітків з України та з Ізраїлю. Серед чотирьох видів антиципації – загальної, часової, просторової та особистісно-ситуативної найбільш нерозвинутою в респондентів обох груп виявилася просторова антиципаційна спроможність. Це свідчить про недостатньо розвинуту можливість підлітків прогнозувати просторові характеристики середовища та власну рухову активність. В цілому таке становище є природним для підлітків та зумовлене як психологічними проблемами віку, так і фізіологічними особливостями розвитку [3].

Дослідження виявило також розбіжність часової антиципаційної неспроможності між двома вибірками підлітків. Українські діти мають певні проблеми із правильним структуруванням часу. Часову антиципаційну спроможність виявили на чверть менше українських дітей, на відміну від їхніх ізраїльських однолітків. Отримана розбіжність здається досить цікавою через те, що зазвичай часова антиципаційна спроможність менше, ніж інші види прогностичної компетентності пов'язана з особливостями особистості та зовнішніми обставинами. Більшість дослідників припускає, що цей вид прогностичної компетентності більшою мірою детерміновано інтелектуальними характеристиками, ніж системою особистісних якостей. Але результат пілотного дослідження потребує подальшого уточнення та більш детального дослідження.

Найбільша різниця була виявлена в показниках особистісно-ситуативної антиципаційної спроможності. Задля оцінки достовірності відмінностей між показниками видів антиципаційної спроможності обох груп було застосовано Q-критерій Розенбаума. Статистично значущі відмінності було виявлено для особистісно-ситуативної антиципаційної спроможності. Попри те, що фахівці, які займалися дослідженням в даній галузі, наполягають, що антиципаційна

спроможність є сталою характеристикою особистості, В.Д.Менделевич, за тестом якого проводилося дослідження, наголошує, що антиципаційна спроможність відзеркалює систему внутрішніх ресурсів особистості та відзначає її поточний стан.

Таким чином, не дивлячись на те, що підлітки групи 1 зараз демонструють значно нижчий рівень особистісно-ситуативної антиципаційної спроможності, ніж респонденти групи 2, саме ця неспроможність має в подальшому спонукати підлітків докладати значних зусиль задля розвитку спроможності з передбачення поведінки інших людей та власних реакцій, що і буде сприяти розвитку особистісного прогнозування. Тобто, є підтверджена дослідниками значна вірогідність того, що саме цей вид антиципаційної неспроможності може бути розвинутий, бо передумови до такого розвитку існують.

Загалом як респонденти групи 1, так і респонденти групи 2 продемонстрували невисокий рівень антиципаційної спроможності усіх видів. Припущенням щодо можливих причин виявлених відмінностей українських підлітків у порівнянні з ізраїльськими однолітками є наявність стресів, емоційних перевантажень, підвищення рівня невизначеності через військові дії в Україні (на період проведення дослідження в Ізраїлі було досить безпечно), а також завчасна підготовка та наявність попередньо визначеного плану дій для усіх верств населення, в тому числі і підлітків у разі військових дій в Ізраїлі.

Порівняльний аналіз розвитку видів антиципаційної спроможності підлітків, яких готували до можливості військових дій в країні, та підлітків, яких не готували до них, дозволяє припустити, що антиципаційну спроможність можна віднести до властивостей особистості, що змінюються, та які при цілеспрямованому впливі можна розвинути.

Висновки. Проведене пілотне дослідження особливостей антиципаційної спроможності українських та ізраїльських підлітків в умовах воєнного стану дає змогу прийти до певних результатів, в яких підтверджується гіпотеза дослідження: виявлено відмінності в розвитку антиципаційної спроможності підлітків України та Ізраїлю. Перспектива подальших досліджень передбачає проведення дослідження на репрезентативній вибірці, а також розробку тренінгової програми розвитку особистісного прогнозування.

Література:

1. Батраченко І.Г., Рихальська О.Г. (2009). Психологія життєвої антиципації особистості. Вид-во ДДУ. 168 с.
2. Завацький В. (2021). Онто- та соціогенез антиципації особистості в умовах життєвих змін. Психологія особистості. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 11 (1). 39–45.

3. Литвиненко, О. О. (2021). Специфіка поведінкових проявів підлітків в контексті їх особистісного становлення. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. (16). 25-40.

4. Шапар В. Б. (2007). *Сучасний тлумачний психологічний словник*. Прапор. https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf

References:

1. Batrachenko I.H., Rykhalska O.H. (2009). *Psykhologhiia zhyttievoi antytsypatsii osobystosti [Psychology of vital anticipation of personality]*. Dn.: Vyd-vo DDU [in Ukrainian].

2. Zavatskyi V. (2021). *Onto- ta sotsiohenez antytsypatsii osobystosti v umovakh zhyttyevykh zmin [Onto- and sociogenesis of personality anticipation in conditions of life changes]*. *Psykhologhiia osobystosti*. DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka». 11 (1). 39–45. [in Ukrainian].

3. Lytvynenko O. O. (2021) *Spetsyfika povedinkovykh proiaviv pidlitkiv u konteksti yikh osobystisnoho rozvytku [Specificity of behavioral manifestations of adolescents in the context of their personal development]*. *Visnyk pislidyplomnoi osvity. Seriiia «Sotsialni ta povedinkovi nauky»* (16). 25-40. [in Ukrainian].

4. Shapar V. B. (2007). *Suchasnyi tлумachnyi psykhologichnyi slovnyk [Modern explanatory psychological dictionary]*. Прапор. https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf [in Ukrainian].